

koncepti i prakse imaju širok doseg i učinak u brojnim sektorima te da, s obzirom na narav suvremenih socijalnih izazova, kada više nitko ne očekuje da država sama riješi sve probleme i osigura dobrobit građanima, igraju važnu ulogu u poticanju promjena ponašanja ljudi i institucija, kao i u povećanju sposobnosti i odgovornosti širokog kruga motiviranih aktera za pronalaženje najprikladnijih odgovora na rastuće socijalne probleme. Na kraju ističu važnost provođenja interdisciplinarnih istraživanja na ovom području, a lokalne primjere dobre prakse vide kao prilog daljnjoj europeizaciji hrvatske socijalne politike.

Komparativno se referirajući na brojne povijesne činjenice, statističke podatke i novije trendove iz različitih nacionalnih i međunarodnih izvora, autori predstavljenog udžbenika napravili su vrijedan iskorak u znanstvenom i istraživačkom radu na području socijalne ekonomije i socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj. Udžbenik je namijenjen studentima Socijalnog rada i Socijalne politike, ali i široj stručnoj i zainteresiranoj javnosti – donositeljima odluka na lokalnoj i nacionalnoj razini, praktičarima koji razmišljaju o pokretanju neke inicijative, te ostalim građanima koji pokazuju interes za ovo područje. Iako se bavi zahtjevnom i složenom građom, pisan je jasnim i razumljivim jezikom i stilom, a pored toga što čitateljima kroz brojne primjere približava nove prakse i politike na ovom području, s ciljem da nas potakne na razvojno djelovanje i lokalne socijalno-poduzetničke inicijative, također daje vrijedan doprinos europeizaciji hrvatskog društva.

Filip Trbojević
Fakultet političkih znanosti Sveučilišta
u Zagrebu

doi: 10.3935/rsp.v29i1.1893

SOCIAL ENTERPRISE IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE. THEORY, MODELS AND PRACTICE

Jacques Defourny, Marthe Nyssens (ur.)
New York: Routledge, 2021., 305 str.

Knjiga *Social Enterprise in Central and Eastern Europe. Theory, Models and Practice* nastala je u okviru *International Comparative Social Enterprise Models – ICSEM*¹ – projekta koji je htio pokazati da će socijalno poduzetništvo kao polje imati puno više koristi od povezivanja napora na konceptualizaciji s velikom raznolikošću socijalnih poduzeća nego od dodatnog i ambicioznog pokušaja davanja obuhvatne definicije. Polazeći od hipoteze koja bi se mogla nazvati »nemogućnošću jedinstvene definicije«, ICSEM-ova se istraživačka strategija oslanjala na pristupe odozdo prema gore kako bi zahvatio fenomen socijalnih poduzeća u njihovom lokalnom i nacionalnom kontekstu. Ova je strategija omogućila uzimanje u obzir i davanje legitimiteta lokalno ugrađenim pristupima, istovremeno dopuštajući identifikaciju glavnih modela socijalnih poduzeća kako bi se područje definiralo na zajedničkim osnovama na međunarodnoj razini.

Socijalno poduzetništvo u srednjoj i istočnoj Europi – posljednji je svezak u nizu od četiri knjige o socijalnom poduzetništvu koje se temelje na ICSEM projektu koje mogu poslužiti kao ključna referenca za različite profile stručnjaka istraživača, kreatora politika i praktičara. Preostale tri su: *Social Enterprise in Western Europe, Theory, Models and Practice*, *Social Enterprise in Asia Theory, Models and Pra-*

¹ Više na: <https://emes.net/research-projects/social-enterprise/icsem-project/> te je dovršena uz pomoć napora COST akcije EMPOWER-SE. Empowering the Next Generation of Social Enterprise Scholars Više na: <http://www.empowerse.eu/>.

ctice te *Social Enterprise in Latin America Theory, Models and Practice*. Projekt ICSEM službeno je pokrenut 5. srpnja 2013., neposredno nakon 4. međunarodne istraživačke konferencije EMES, održane na Sveučilištu u Liegeu, u Belgiji. Projekt je uključivao preko 230 istraživača iz 50-ak zemalja. Ove četiri knjige su i neslužbeno finaliziranje napora projekta koji je osim toga proizveo još brojne publikacije i izvještaje.

Uvodno poglavlje daje neke generalne karakteristike društvenog i ekonomskog razvoja u srednjoj i istočnoj Europi. Osim toga, daje detalje o procesu ICSEM projekta od teoretiziranja do mapiranja i empirijskog testiranja modela socijalnog poduzetništva u svijetu.

Nakon toga, knjiga je podijeljena u dva dijela: Prvi dio daje nacionalni pregled socijalnog poduzetništva. Analizira se stanje socijalnog poduzetništva i njegov institucionalni okvir djelovanja u više zemalja: Bugarskoj, Hrvatskoj, Češkoj, Gruziji, Mađarskoj, Latviji, Litvi, Poljskoj, Rumunjskoj, Rusiji te Slovačkoj. Poglavlje se uvelike oslanja na analitičko istraživački rad unutar ICSEM projekta u kojem se ranije proizvedeni izvještaji o navedenim zemljama.² Stoga se struktura svakog od poglavlja uglavnom osvrnula na to kako se razumije koncept u pojedinoj državi kao i kontekst njegovog nastanka. Također, poglavlja daju pokušaje tipologiziranja – razvoja teorijskih modela socijalnog poduzetništva u svakoj od država te analizu institucionalnih putanja razvoja te odnosa institucionalnih okvira s prepoznatim modelima. O pojedinačnim karakteristikama država nećemo govoriti ovdje te možemo uputiti čitatelje na pojedinačna poglavlja prema njihovom interesu. Poglavlja pokazuju i različite izazove s kojima se socijalno poduzetništvo u ovoj regiji susreće

kako bi došlo do priznavanja na pravnoj i političkoj razini, različitih načina financiranja te opće prepoznatljivosti u društvu.

Drugi dio knjige usmjeren je na komparativne analize i perspektive te donosi pet poglavlja koja analiziraju nekoliko transverzalnih pitanja.

Poglavlje dvanaest *The Influence of Historical and Institutional Legacies on Present-day Social Enterprises in CEE Countries: Lessons from Poland, Hungary, the Czech Republic and Croatia* napisalo je šest regionalnih autora i usmjereno je na povijesne razvoje i ovisnost o prijednom putu. Ono najprije analizira pre-socialistički i socijalistički period te nakon toga institucionalni okvir pojavljivanja socijalnog poduzetništva u post-socialističkom periodu. Autori zaključuju da postoje slične putanje razvoja, ali i sagledavaju detaljno sličnosti i razlike zemalja u komparativnoj analizi.

U poglavlju trinaest naslova *The Role of External Financing in the Development of Social Entrepreneurship in CEE Countries* također grupa autora (njih 10 iz regije) analizira kako je eksterno financiranje (ono koje je došlo iz različitih međunarodnih programa, agencija i EU izvora) utjecalo na razvoj socijalnog poduzetništva u šest zemalja u regiji. Oni zaključuju da je eksterno financiranje bilo značajno za razvoj socijalnog poduzetništva u ovim zemljama bilo kao »okidač« uvođenja ovih tema u javni diskurs ili kroz pružanje određenih financijskih sredstava u okruženju kojem je bilo malo drugih raspoloživih resursa za razvoj ovog područja.

Endogenous vs. Exogenous Drivers in the Development of a Social Enterprise Sector je četrnaesto poglavlje u kojem Slobodan Cvejić, Konstantina Zoehrer i Vardan Urutyán na primjeru Armenije, Grčke

²Svi dostupni na: <https://www.iap-socent.be/icsem-working-papers>.

i Srbije stavljaju u kontrast nacionalne i međunarodne faktore koji su utjecali na razvoj socijalnog poduzetništva kako bi odredili koliko su koji od njih bili značajni. Analiza pokazuje da bi bez snažnih endogenih faktora egzogeni faktori imali samo kratkotrajne i nejasne efekte za razvoj sektora.

Dalje imamo predzadnje poglavlje *Social Enterprises in the Rural Areas: A Comparative Study of the Baltic States* u kojem sedam autora sagledava procese i faktore koji omogućuju ili onemogućuju razvoj ruralnih socijalnih poduzeća u Baltičkoj regiji. Daju pregled modela ruralnih socijalnih poduzeća koja su se razvila te diskutiraju o njihovoj suradnji s drugim akterima i razvojnim potrebama.

Zaključno, urednici knjige daju prikaz zajedničkih obilježja i »testiraju« modele socijalnog poduzetništva koji su razvijeni na globalnoj razini na primjeru srednje i istočne Europe. Autori nalaze da se za tri od četiri modela razvijena globalno može reći da postoje u regiji srednje i istočne Europe: model socijalnog poslovanja, model socijalnih zadruga i model neprofitnog poduzetništva. Pri tome zaključuju da bi se raznolikost modela socijalnog poduzetništva trebala gledati kao snaga, posebno uzevši u obzir kompleksnost socijalnih problema s kojima se društva suočavaju.

Ova knjiga je istraživački doprinos razvoju područja u regiji, dijelom i jer je uključila mnoge regionalne autore te ih uputila na međusobnu suradnju. Ona osnažuje analitičku perspektivu ovog podistraženog područja te daje poticaj za daljnje razmatranje doprinosa socijalnog poduzetništva u regiji. Dodatan doprinos vidimo u fokusiranju upravo na regiju i prihvaćanju perspektiva o različitim putanjama razvoja u ovoj regiji koje se često zanemaruju ili »utope« u pisanju o socijalnim i ekonomskih pitanjima na razini Europe. Time se daje i određeni identitet području u prepo-

znavanju povijesnih i drugih specifičnosti razvoja i karakteristika socijalnog poduzetništva u regiji u odnosu na zapadnu Europu. Knjiga *Social Enterprise in Central and Eastern Europe. Theory, Models and Practice* stoga može biti koristan izvor za istraživače, studente, stručnjake, kreatore politika, medije i druge koji žele steći široko razumijevanje fenomena socijalnog poduzeća i socijalnog poduzetništva u regiji srednje i istočne Europe.

Danijel Baturina

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Studijski centar socijalnog rada

doi: 10.3935/rsp.v29i1.1882

THE POWER OF CREATIVE DESTRUCTION: ECONOMIC UPHEAVAL AND THE WEALTH OF NATIONS

Philippe Aghio, Céline Antonin, Simon Bunel

Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2021., 389 str.

Joseph Schumpeter, popularno nazvan ocem poduzetništva, u svojoj knjizi *Kapitalizam, socijalizam i demokracija* (1942.), naglašava neospornu važnost inovacija za gospodarski rast i razvoj: »Kad god se uspješno pojavi novi način proizvodnje, ili kada se pojavi neka nova stvar koja rješava glavne probleme u poslovanju, postaje puno jednostavnije drugim ljudima da učine istu tu stvar, pa čak da se na temelju nje i unaprijede«. Pritom je